

Huisnamen in de Geraardsbergse stadsrekeningen van 1731

Jacques DE RO

Hernieuwde belangstelling voor de huizengeschiedenis

Het is onmiskenbaar dat de laatste jaren het bouwhistorisch onderzoek van particuliere woningen, vooral in de grotere Vlaamse steden, een hoge vlucht heeft genomen. Oorzaak vormen de talrijke archeologische interventies naar aanleiding van renovatie- of restauratiewerken die grondsporen en bouwkundige relictten aan het licht brengen. Zij verschaffen inlichtingen over de huizenbouw en over de wijze waarop de diverse bewoners er doorgaans over vele eeuwen hebben geleefd. Maar om de betekenis van die huizen of huisresten beter te achterhalen wordt er, althans voor de periodes vanaf de middeleeuwen tot vandaag, ook een beroep gedaan op geschreven documenten en iconografische bronnen. Aanvankelijk bleek het interdisciplinair onderzoek van archief- en kaartmateriaal evenals archieffoto's in combinatie met archeologische bevindingen weinig bevredigend. In het begin van de negentiger jaren van de voorbije eeuw slaagde een groep Gentse historici er in een nieuwe methode, met name het zgn. 'huizenonderzoek', te ontwikkelen. Door een hernieuwde analyse van betrouwbaar oorspronkelijk bronnenmateriaal wordt de materiële realiteit beter benaderd. Het is al langer bekend dat het Archief van het Kadaster

een rijke bron aan gegevens bevat voor de evolutie van de onroerende goederen vanaf de 19de eeuw. Maar huizengeschiedenis schrijven wordt pas moeilijk voor de Franse Revolutie (1789). Met de nieuwe methode worden minder gekende bronnen als de 'landcijsboeken' en de zgn. 'registers van het huisgeld' aangeboord, waardoor een link met het Ancien Régime kan gelegd worden en het dan vaak mogelijk wordt de geschiedenis van een bouwperceel te laten opklimmen tot in de middeleeuwen¹.

Vernietiging van het bouwkundig erfgoed

Dat er binnen de stadsmuren van Geraardsbergen een aantal prachtige stenen gebouwen waren opgetrokken, bewijst ontegensprekelijk de bekende gravure *Gerardimontium vulgo Gheertsberghe* van Joan Blaeu uit 1648. De vernielzucht en de talrijke plunderingen tijdens de doortocht van vreemde legers in de 17de en 18de eeuw kwamen het bouwpatrimonium zeker niet ten goede, maar zelfs de statige 19de eeuwse burgerhuizen (vaak in kern oplopend tot de 18de eeuw en vroeger) zijn door de recente bouwwoede niet meer veilig. De stad heeft in zijn oude woonkern de laatste twee decennia een ongekende metamorfose ondergaan door de nieuwbouw van

appartementen- en winkelcomplexen. Hiervoor moesten oude woonhuizen wijken. De quasi volledige 'vernieuwing' van de Brugstraat is hiervan een schrijnend voorbeeld. In tegenstelling tot steden als Gent, waar een wakende stadsarcheologische dienst dikwijls spoedopgravingen uitvoert bij het aanboren van een nieuwe bouwput, gaat bij grondwerken in de Oudenbergstad in de meeste gevallen het bodemarchief onherroepelijk verloren. Hierdoor wordt het bijzonder moeilijk de bouwhistorische evolutie van particuliere woningen, laat staan de bouwgeschiedenis van een middeleeuwse stad tot wat ze vandaag is geworden, te reconstrueren.

'Huizenonderzoek' zal dan in de toekomst in Geraardsbergen, bij afwezigheid van materiële resten, dikwijls beperkt blijven tot de studie van de archivalia.

De stadsrekeningen als bron voor huizenonderzoek

Dergelijk rampenscenario hoeft niet altijd opgevoerd te worden, de bouwhistoriek van nog bestaande panden is via de Gentse huizenonderzoeksmethode mogelijk traceerbaar. Met de restauratie van het *Huis der Lombarden* in de Vredestraat rijzen thans vragen naar oorsprong en bouwevolutie van dit beschermd monument. Onderzoek zou moeten uitmaken

¹ L. CHARLES, R.K. DEBRUYNE, J. DECAVELE, G. EVERAERT, M. R. LALEMAN, D. LIEVOIS, R. VANDEN BILCKE, *Huizenonderzoek in Gent. Een handleiding*, Gent, 1994, pp. 7, 17-20, 29, 37, 61.

welke bronnen specifiek voor de stad Geraardsbergen kunnen bijdragen tot de bouwhistorie van bepaalde woningen, van een straat of van een hele stadswijk. Dit brengt ons tot de snuffelvondst, met name de **huisnamen**, vermeld in de stadsrekeningen van 1731. In deze periode was nog helemaal geen sprake van huisnummers en droegen belangrijke woonhuizen gewoon een naam. Het was pas vanaf 1786 dat de Oostenrijkse administratie per wijk (doorlopende) huisnummers ging toekennen aan de diverse woningen en percelen². Een interessant gegeven is dat voor elke woning naast de huisnaam, geciteerd in de voornoemde stadsrekeningen, de vorige en

de huidige eigenaar(s) evenals de ligging vermeld staan. De plaatsbeschrijving blijkt in de meeste gevallen niet zeer nauwkeurig, wat maakt dat de stadsrekeningen op zichzelf slechts als additionele bron kunnen aangeschreven worden voor het huizenonderzoek. Opvallend is dat de hierna geciteerde woonhuizen vooral bewoond werden door burgers met groot aanzien: zij bekleedden een belangrijk openbaar ambt (advocaat) of zetelden in de schepenenbank van Geraardsbergen.

Volgende huisnamen met ligging en eigenaars staan vermeld anno 1731:
...*Dominicus de ruytere fuit jooris*

Vander hoeven uijt syn huijs in de brughstraete ghenaeft den visch...

...*d'heer glaude Savoyje fuit joffevrouw de weduwe d'heer adriaen van handenhove uijt syn huijs ghenaeft den hert maeckende den hoeck van de gasthuysstraete en de Sinte Cathalijnstraete...*: Claude Savoye, was schepen van Geraardsbergen in 1723.

...*d'heer ende meester petrus josephus bloeck fuit dirick van op den bosch te voorent henderick bauwens uijt syn huijs ghenaeft den wildeman op de merckt...* Deze woning stond in 1533 reeds bekend als "den Wilden Man":

Afb. 1: huijs ghenaeft "den wilden man" op de merckt

² *Ibidem*, p. 44.

het gaat om het nog bestaande hoekhuis, Grote Markt nr. 1, met zijgevel langs de Brugstraat (met houten winkelpui en de fontein “*Spuwerken*” uit 1838) en het Visstraatje (blinde gevel) (afb.1). Petrus Josephus Blocq was schepen van Geraardsbergen in 1733, 1734, 1736, 1737 en 1739.

...d'hoirs...pinel fuit joffevrouw de weduwe d'heer ende meester pieter vanden meulen uijt haer huijs ende erfve ghenaept het schriminckel maekende den hoeck vande pensstraete ende nieuwe straete...

...pieter bert fuit meester johvinauw te voorent d'heer jan langlier over het lossen vanden waterloop uijt syn huijs ghenaept den rinck uijtcommende inde nieuw straete...

...josephus coessens fuit meester christiaen de bruyne uijt syn huijs ghenaept den sweerten leeuw als nu den coninck van inghelandt recht over het stadthuijs beseten by geeraerd van gulschbroeck als hy poorter werdt...

Sommige huisnamen bleven, zelfs na de introductie van de huisnummers, nog lang nabestaan, vooral in notariële akten. Zo werd op 11 juni 1863 Frédéric Ascoop, handelaar te Geraardsbergen, eigenaar van laatstgenoemde woonhuis, met name “*le Roi d'Angleterre*”. D. Surdiacourt heeft laatstgenoemd pand opgenomen in zijn lijst van de herbergnamen in het 19de eeuwse Geraardsbergen. Ook volgens M. Van Kerckhoven was “*Den Coninck van Inghelant*” een kroeg, al bekend in de 15de eeuw en die

lag aan het “*Inghelantstraatje*”, dat op de Grote Markt uitkwam. De meeste herbergen die laatstgenoemde auteur in zijn werk over Geraardsbergse opschriften en uithangborden vermeldt, zijn echter niet terug te vinden in de geraadpleegde stadsrekeningen. Het gaat dus om specifieke huisnamen. Maar absolute zekerheid is er niet: een woning met een bekende huisnaam kon later met dezelfde naam als herberg uitgebaat worden, of het kon andersom gebeuren. Zo lijkt de ambtswoning van een advocaat in 1731 niet meteen naar een drankgelegenheid te verwijzen, doch zou het pand volgens M. Van Kerckhoven ooit een herberg geweest zijn: *...d'heer ende meester frans la court uijt syn huijs ghenaept den cop recht over het*

Afb. 2: den overspronck van syn huijs boven het straeten leedende naer den dieren cost

³ RAR (Rijksarchief Ronse), OGA (Oud Gemeentelijk Archief) Geraardsbergen, nr. 1070, folio 27, 29, 29v, 31v, 32v, 33, 33v en nr. 1097, folio 61v, 62v, 63 onder het “*cappittel van ontfanck van chynsen ende cleijne heerehycke renten dese stadt competerende*”; *Bouwen door de eeuwen heen. Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Aalst*, dl. 1, pp. 280, 315, 319-320, -369; D. SURDIACOURT, “*OF DIRCK OOK IETS MEEDRINKT?*” *Lijst van herbergnamen in het 19de eeuwse Geraardsbergen*, Gent, 1987, p. 76.

*manneken pis nu bij coope aen d'heer christiaen dui...: vermoedelijk gaat het om hetzelfde huis, met name "den Gulden Cop", rechtover het Stadhuis en waarvoor volgens F. De Cacamp dit beeldje stond. Terloops, ook in de stadsrekeningen van 1761 valt een huisnaam te noteren die volgens voornoemde auteur in feite al in 1675 een herberg was: ...d'hoirs pieter bruyneel fuit jacobus vande putte over het maecken van den scheemier tusschen het huijs ghenaeft **het Cleijn Landthuijs** ende het beenhuijs straetken...: het zou hier gaan over de latere Katholieke*

Kring "De Eendracht" naast het Vleeshuis. Tenslotte wordt in diezelfde stadsrekeningen, naast hoger genoemde huisnamen, nog melding gemaakt van een huis buiten de stadspoorten: ...de weduwe jan baptiste Stevens gheldt eene cheijns rente van vijf sceel t' sjaers op haer huijs buijten de audenaersche poorte ghenaeft **de Stadt Audenaerde** over het incorporeren van eenighe erfve...: een niet ongebruikelijke huisnaam (ter vergelijking: het huis, genaamd "de Stadt Doornick" aan de Korenlei te Gent).

Niet alleen de huisnamen zorgden ervoor dat een bepaald pand door de omwonenden gekend was, ook een architecturale bijzonderheid kon bijdragen tot de bekendheid van een woonhuis: ...d'hoirs albert de wolf fuit heer ende meester florus de la court over den overspronck van syn huijs boven het straeten leedende naer den dieren cost... Het gaat hier duidelijk over het nog bestaande woonhuis, gelegen op de Grote Markt nr. 37, dat door middel van een zandstenen korfboogpoort toegang verleent tot het Boerenhol (afb. 2). Bekend is ook op de Grote Markt het rijhuis nr. 48 rechts van de Liberale Kring met op de begane grond een doorgang naar de Duivenstraat: ...vr^a jan droesbeke fuit vr^a frans Schailleet te voorent d'hoirs van d'heer ende meester philippus van cromphaut over den overspronck van haer huijs in het duijvenstraeten...³ (afb. 3).

Slotbeschouwing

De studie van de huisnamen die voorkomen in de stadsrekeningen van het Ancien Régime kan een belangrijke bijdrage leveren tot een betere kennis van de huizengeschiedenis in Geraardsbergen. Er is enige verwarring mogelijk met geciteerde herbergnamen, maar hierin kan het beroep van de eigenaar en /of de pachter van het pand duidelijkheid brengen. Tenslotte kunnen bepaalde architecturale kenmerken van een woonhuis de ligging ervan vrij nauwkeurig bepalen. Hieruit blijkt dan weer dat in de oude stadskern nog een belangrijk aantal bestaande stadshuizen in oorsprong opklimmen tot ver voor de Franse Revolutie.

Afb. 3: den overspronck van haer huijs in het duijvenstraeten